

РЕЦЕНЗІЯ
РЕЦЕНЗЕНТА, КАНДИДАТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТА,
ДОЦЕНТА КАФЕДРИ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ ТА РЕГІОНАЛІСТИКИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА
НА ДИСЕРТАЦІЮ
ЗАХАРЧУКА ІВАНА ВОЛОДИМИРОВИЧА
«ПЕРЦЕПЦІЙНО-ПРОСТОРОВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ІСТОРИКО-
ГЕОГРАФІЧНИХ
ЗЕМЕЛЬ ЗАХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ»,
ПОДАНУ НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 106 – ГЕОГРАФІЯ
З ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 10 – ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

1. Актуальність теми дисертації зумовлена низкою чинників культурно-історичного, соціально-політичного та геополітичного характеру і полягає в необхідності наукового аналізу перцепційних процесів, що відбуваються у свідомості мешканців західних регіонів України на тлі реформи децентралізації, повномасштабної збройної агресії російської федерації, масового внутрішнього переміщення населення та інших викликів. Західний регіон України, що історично складається з різних історико-географічних земель – Галичини, Волині, Поділля, Північної Буковини, Північної Бессарабії, Закарпаття, – демонструє типові для багатоскладних регіонів явища: збереження «фантомних» кордонів у колективній свідомості, неспівпадіння перцепційних меж із офіційним адміністративно-територіальним поділом, формування гібридних територіальних ідентичностей, диференціацію самоідентифікації за віковими, освітніми, поселенськими ознаками. Водночас регіон набуває нових ролей у контексті прийняття внутрішньо переміщених осіб, формуванні культурно-туристичних кластерів та пошуку моделей збалансованого регіонального розвитку.

Таким чином, дослідження є важливим з точки зору як з наукового, так і практичного значення (для органів місцевого самоврядування, культурних інституцій, освітніх установ, медіа та громадських організацій, тощо).

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зв'язок роботи «Перцепційно-просторова ідентифікація історико-географічних земель західних регіонів України» з тематикою науково-дослідної роботи кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (№ державної реєстрації 0121U100332) є концептуально і тематично обґрунтованим, адже дослідження узгоджується із загальним контекстом вивчення регіональних особливостей західних областей України.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Автором проведено дослідження протягом 2022–2026 років з власних експериментальних результатів. Дисертація Івана Захарчука містить наукові положення, висновки та рекомендації, що підтверджується кількома ключовими аспектами. Зокрема, дослідження базується на сучасних підходах до суспільно-географічного аналізу, із широким використанням: перцепційно-географічного анкетування (платформа LimeSurvey, авторський інструмент із 47 запитань, охопив 7266 респондентів у восьми областях), картографічного і ГІС-аналізу (QGIS, GRASS GIS), статистичних методів (індекси, коефіцієнти, кластерний і факторний аналіз), геоінформаційного моделювання, системно-структурного, історико-географічного та геопросторового підходів. При виконанні наукового дослідження використано широкий спектр джерел, а саме: офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, паспорти територіальних громад, картографічні матеріали, документи стратегічного планування розвитку територій, результати попередніх досліджень і наукових публікацій автора.

Основні результати були представлені у 9 наукових працях. Апробовано на трьох міжнародних науково-практичних конференціях та опубліковані в 4 статтях у наукових фахових виданнях України (категорії «Б»).

Отже, дисертація демонструє високий ступінь наукової обґрунтованості та достовірності отриманих результатів, які є як теоретично значущими, так і практично цінними.

4. Теоретичне значення результатів дослідження. Наукові результати здійснені Захарчуком І. В. дали можливість розробити комплекс методичних та прикладних пропозицій, які можуть бути впроваджені у при аналогічних дослідженнях. Так, при удосконаленні методики суспільно-географічного дослідження перцепційно-просторової ідентифікації, запропоновано комплексний підхід, що поєднує класичні методи ментального картографування за К. Лінчем та сучасні ГІС-методи (QGIS, GRASS GIS). Тому важливим моментом є можливість застосування цієї методики для вивчення аналогічних перцепційних структур в інших регіонах України та за її межами, особливо в умовах, коли офіційний перепис населення не проводиться. У дисертаційному дослідженні розкрито, як історична пам'ять, етнокультурні, релігійно-конфесійні, мовно-діалектні чинники впливають на формування «фантомних» кордонів у колективній свідомості населення. Дослідження вимагало від автора удосконалення та уточнення науково-понятійного апарату перцепційної географії як складника суспільної географії, зокрема через диференціацію понять «сприймання» (перцепційний процес) та «сприйняття» (когнітивний результат) стосовно геопростору. Тож, дослідження вносить вклад у теоретичну базу суспільно-географічної науки, конкретизуючи механізми впливу історичної пам'яті на сучасну регіональну свідомість у контексті децентралізації та воєнних викликів.

Таким чином, теоретичне значення полягає в систематизації знань про сучасні перцепційні процеси в умовах реформ та глобальних викликів, і може бути основою для подальших регіональних і міжрегіональних досліджень.

5. Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення результатів дослідження Івана Захарчука полягає в їх реальному застосуванні у регіональному управлінні та освітньому процесі. Результати дисертаційного дослідження були використані Чернівецькою обласною радою при підготовці стратегічних і програмних документів щодо формування регіональної культурної політики, популяризації Чернівецької області як самобутнього поліетнічного регіону, удосконалення підходів до репрезентації культурної спадщини з урахуванням специфіки історико-географічних земель західних областей України, а також у процесі організації культурно-просвітницьких заходів, спрямованих на зміцнення регіональної ідентичності (довідка № 01-12/22-325 від 16.03.2026 р.).

Матеріали впроваджено в освітній процес на кафедрі географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича при викладанні нормативних курсів «Географія населення і розселення», «Обробка результатів регіональних досліджень», «Просторове планування транскордонних регіональних систем», «Етногеографія України» та інших вибіркових дисциплін освітньо-професійної програми «Регіональний розвиток і просторове планування» (довідка № 16/19-871-26 від 25.02.2026 р.).

Дослідження може бути використане органами місцевого самоврядування, обласними державними адміністраціями, у практиці просторового планування, туристично-рекреаційного освоєння історико-географічних земель, збереження культурної спадщини та зміцнення регіональної ідентичності в умовах децентралізації й післявоєнного відновлення України.

Запропоновану методику аналізу та картографування можна масштабувати ні інші регіони України чи Європи. Результати не лише описують перцепційні явища, а й служать конкретним інструментом для планування культурної політики, управління територіями та прогнозування соціокультурних процесів.

6. Наукова новизна та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист. Результати і висновки дисертації, що становлять наукову новизну, включають такі аспекти:

6.1. Вперше:

– на основі емпіричних даних встановлено характер взаємодії «старих» і «нових» просторових регіональних ідентичностей населення західних регіонів України в умовах реформи децентралізації та повномасштабної збройної агресії російської федерації;

– виявлено і описано феномен перехідних (гібридних) ідентичностей – специфічного стану просторової свідомості, за якого населення водночас ідентифікує себе і з історичними землями, і з сучасними адміністративними одиницями;

– описано механізми формування ментальних образів історико-географічних земель та визначено особливості «фантомних» кордонів за ступенем стійкості та соціокультурною природою;

– за допомогою ГІС-моделювання ідентифіковано зони «розмитих» меж і конкуруючих ідентичностей та створено відповідні картографічні моделі, зокрема оцифровано й адаптовано карту Суцільної Української Етнічної Території (СУЕТ);

– виявлено відмінності у ступені стійкості ментальних меж, характері регіональної самоідентифікації та рівні просторової виразності історико-географічних земель західних регіонів України.

6.2. Удосконалено: методику комплексного перцепційно-географічного дослідження просторового сприйняття та ідентичності через поєднання анкетування, ментального картографування, статистичних методів та ГІС-аналізу; понятійно-термінологічний апарат перцепційної географії, зокрема через диференціацію понять «сприймання» та «сприйняття» стосовно геопростору; класифікацію чинників формування регіональної просторової ідентичності.

6.3. Отримало подальший розвиток: суспільно-географічне дослідження перцепційних образів і регіональної ідентичності в західних регіонах України; висвітлення впливу децентралізації, міжрегіональних міграцій та переселення внутрішньо переміщених осіб на трансформацію просторових ідентичностей населення.

6.4. Достовірність результатів забезпечується різноманітністю використаних джерел: офіційна статистика, паспорти громад, авторське перцепційно-географічне опитування (вибірка 7266 респондентів), просторові дані OSM, історико-картографічні матеріали; системністю методів: поєднання картографічного, статистичного, ГІС-аналізу, ментального картографування, моделювання, а також апробацією результатів у дев'ятих наукових публікаціях (у тому числі чотирьох статтях у фахових журналах категорії Б), на трьох міжнародних науково-практичних конференціях. Все це підсилюється реальним використанням: у культурних та освітніх ініціативах громад, в освітньому процесі ЗВО, при формуванні регіональної політики Чернівецькою обласною радою.

Отже, результати, що виносяться на захист, мають високу новизну, опираються на надійну джерельну базу й достовірну методологію, а також мають практичне впровадження.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеності вцілому. Дисертація має класичну логічну структуру: вступ, чотири змістовні розділи, висновки, список джерел (220 найменувань, з яких 81 іноземними мовами) та додатки. Загальний обсяг становить 265 сторінок, з яких: 153 стор. основного тексту, 7 додатків, ілюстративний матеріал: 22 рисунки (з них 21 картосхема), 1 таблиця, що свідчить про ґрунтовне дослідження.

Дисертація структурована, обсяг достатній, подання логічне й завершене. Зміст наповнений відповідно до мети й завдань; підсилюючи не лише описовими

складовими, а й аналітичними і пояснювальними, що виражається у теоретико-методологічній основі (розділ 1), факторному аналізі формування історико-географічних земель (розділ 2), дослідженні перцепційно-ідентифікаційних процесів (розділ 3) та емпіричному дослідженні перцепції населення на основі перцепційно-географічного опитування (розділ 4).

Кожен розділ завершується підсумковими висновками із узагальненням сучасного стану перцепційних процесів, виявленням проблем і практичних рекомендацій та адаптацією отриманих результатів до потреб регіонального управління.

Дисертація є завершеним, самостійним, науково обґрунтованим дослідженням, яке має чітко сформульовану мету та завдання, побудоване на актуальній методичній базі, містить нові наукові результати, має практичну цінність для розвитку регіональної політики у західних областях України.

Отже, робота відповідає вимогам до наукових кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії з географії.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. Поряд із загальною високою оцінкою дисертації І. В. Захарчука, виявлено низку дискусійних моментів, зокрема:

1. Відсутній список скорочень і аббревіатур, який би полегшив читання таких уживаних у тексті позначень як СУЕТ, ВПО, ОТГ, ГІС, а також не завадили б покликання на використанні джерела, насамперед у перших параграфах, які несуть огляд науково-методичного підґрунтя. У списку літератури бажано було б побачити роботи науковців, які працюють у суміжних напрямках перцепційної географії, що могло б збагатити теоретичну рамку дослідження.

2. Не до кінця зрозумілим є бачення здобувачем чинників формування перцепційних структур. По-перше, варто було б висвітлити й згрупувати усі чинники зі схематичним їх ілюструванням. По-друге, у структурі другого розділу низку важливих груп чинників розкрито нерівномірно. Зокрема, недостатньо розкрито економічно-господарську складову (рівень життя населення, економіко-географічне положення регіонів) як чинник перцепції; слабо розкрито гідрографічні особливості, які історично визначали межі господарських ареалів історико-географічних земель; обмеженою є увага до сучасних медіа-комунікаційних та цифрових чинників, що формують образи історичних земель у масовій свідомості (соціальні мережі, телебачення, інтернет-видання). На нашу думку, ці чинники є не менш важливими, ніж процес історичної пам'яті, особливо у контексті трансформації ідентичностей внутрішньо переміщених осіб.

3. Об'єктом дослідження виступає просторова ідентичність населення західних регіонів України, яке проживає на території історико-географічних земель. Однак ці землі історично не обмежувалися сучасними межами західних областей – наприклад, Поділля частково охоплює Вінницьку область, Волинь історично сягала Брестщини (нині територія Білорусі). Тому відсутність зв'язку із адміністративно-територіальними утвореннями регіону варто було б вказати на картосхемах. Наприклад, ментальні межі Поділля доцільно було б показати

разом з Вінницькою областю, а Закарпаття – у контексті прикордонних територій Угорщини, Словаччини, Румунії, де також проживають представники українського етносу.

4. Не до кінця зрозумілим є підхід до виділення зон самоідентифікації при проведенні опитування, що висвітлені у розділі 4. Автором подано типи перцепційної ідентифікації, проте не зазначено за якою методикою вона здійснена. Здобувач не повністю розкриває методологію включення тієї чи іншої області до певного типу перцепційної консолідації, крім того у певний момент у тексті з'являється плутанина з цією типізацією (зустрічаються підтипи), що знову ж спонукає до чіткого обґрунтування.

5. Не зрозумілим є опис деяких коефіцієнтів і показників, які використовуються для оцінки рівнів самоідентифікації, концентрації перцепційної свідомості тощо. Не завадило б надати їх визначення та методологію обчислення у підрозділі 1.3. Також виникає питання градації числових значень даних коефіцієнтів на картосхемах – вибір порогових значень градацій вимагає окремого обґрунтування.

6. У третьому розділі, як і в змісті усієї роботи, під «перцепційними процесами» розуміється процес формування ментальних образів історико-географічних земель. Однак виникає запитання: наскільки ці образи дійсно є «процесом», а не радше «станом», зафіксованим у конкретний момент опитування? У висновках до 3-го розділу (с. 115) дещо категорично формулюється теза про вирішальний вплив реформи децентралізації на трансформацію перцепційних ідентичностей. Тобто виходить, що адміністративна реформа спричинила глибинні зміни регіональної свідомості, тоді як логічніше припускати зворотний причинно-наслідковий зв'язок або взаємодію двох незалежних процесів.

7. Підрозділ 4.1 «Методика організації перцепційного опитування» співзвучний із розділом 1.3 «Методика наукового дослідження перцепційного сприйняття історико-географічних земель». Можливо, доцільно було б методологію опитування винести у перший розділ, залишивши у розділі 4 лише результати по областях.

Однак дані зауваження є радше дискусійними та рекомендаційними, що не применшує значимість дослідження та рівень дисертаційної роботи.

9. Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Захарчука Івана Володимировича на тему: «Перцепційно-просторова ідентифікація історико-географічних земель західних регіонів України», яка представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки, спеціальності 106 – Географія, є самостійною закінченою науковою працею, яка має практичне значення, містить актуальні та нові розробки.

Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р., № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024р.), а її автор – Захарчук Іван Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю – 106 Географія, з галузі знань 10 – Природничі науки.

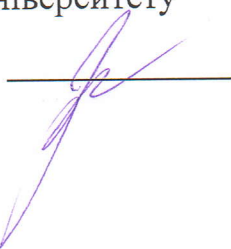
Рецензент:

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри географії України та регіоналістики

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Наталія ЗАБЛОТОВСЬКА

02.06.2026 р.

